

BORBÉLY Zsolt Attila

Összmagyarság és erdélyiség

A *Provincia* című lap s a körje csoportosuló szellemi műhely létrehozása kétségkívül a rendszerváltás utáni Románia egyik legizgalmasabb vállalkozása. A lap nyilván szorosan kötődik egyik szerkesztőjének, Molnár Gusztávnak az „erdélyi kérdéstről” vallott elképzeléséhez¹, abból mintegy leszármaztatható logikus lépés: nyílt törekvés a közös, román-magyar erdélyi nyilvánosság megteremtésére.

Molnár Gusztáv tisztán látja, hogy Románia minden bizonnyal kimarad középtávra az EU-bővítésből. Felfogásában Erdély integrációs esélyt jelent az országnak: „Kissé kiélezve a dolgokat, a következőket mondhatjuk: Románia vagy képes lesz Erdélyhez felemelkedni, vagy – Erdélyt is magával rántva – belesodródik a sikertelen vagy inkább sikerületlen fél- és másfél-államok (failed states) Montegrótól Szibériáig húzódoó válságövezetbe.”² Ahhoz pedig, hogy Erdély kifejtse a benne rejlő kulturális potenciált más alkotmányjogi berendezkedésre lenne szükség Romániában, aminek előfeltétele az a, mindenképp Erdélyben artikulálódó politikai szándék, amely egy radikális, akár a federalizmusig is elmenő regionális program megvalósítására irányul. Ez elképzelhetetlen egyfajta, akár részleges román-magyar konszenzus nélkül. „Itt vagyunk tehát – írja Molnár Gusztáv – közép-európaiakként Kelet-Európában, magyarokként az összmagyarságról leszakadva, románokként az összrománságot egyre nagyobb tehernek érezve és ahelyett, hogy kezdenénk valamit magunkkal, tanácstalanul téblábolunk a két egymástól geopolitikai értelemben távolodó nemzetállam közötti táguló térben.”³

Nem azt akarom itt és most részletezni, hogy a külhoni magyarság esetleges kiszakadása az „összmagyarságból” nagyban a magyar politikai akarat függvénye, s hogy mind a határon túli, mind pedig az anyaországi politikumban számottevő erőt képviselnek azok, akik összmagyar paradigmában és nemzet-stratégiában gondolkodnak, s elképzeléseiknek fórumot is teremtetek (Magyar Állandó Értekezlet),

Molnár Gusztáv válaszcikkét a *Provincia* januári számában közöljük. – A szerk.

mel mag a meghirdetett cél és szándék szimpatikus, és ami ennél is fontosabb, az összmagyar program nincs feltétlenül elentében Molnár Gusztáv elképzeléseivel.

Vitám e kétségkívül tetszetős és előremutató elképzeléssel két ponton van⁴: elméleti síkon az erdélyi társadalom törésvonalainak Molnár Gusztáv általi bemutatásával, gyakorlati síkon pedig az elképzelés megvalósíthatóságával. Ami ez utóbbit illeti: a jelenlegi adottságok és trendek megítélésem szerint nem mutatnak Erdély közép-távú autonómizálódásának irányába, de ennek részletes igazolása számomra nem jelent szemlemi kihívást, ráadásul érzelmi motiváció sincs rá: egy rokonszenves elképzelés irrealitásának igazolását a politikai mazochistákra bízom, annál inkább, mert úgy vélem: az erdélyiség gondolatának felvállalása ártni nem árthat nekünk, a magyar–magyar integráció híveinek, használni viszont használhat. E talán paradoxálsnak tűnő állítást a szerző erdélyi társadalomról adott törésvonal-vázlatának elemzésével világítanám meg. Molnár Gusztáv szerint „Erdély olyan plurális társadalom, melynek négy meghatározó szegmense van: 1. a transzszilvanista magyar, 2. a transzszilvanista vagyis az erdélyiséget identitása meghatározó részének tekintő román, 3. az unitarista, antitranszszilvanista román és 4. az antitranszszilvanista azaz nemcsak kulturális és gazdasági, hanem politikai értelemben is Magyarország felé tekintő magyar.”⁵

E meglátással kapcsolatban több probléma is felmerül. Az első, hogy olyan kérdést emel a középpontba, mely a besorolt politikai aktorok szemszögéből tekintve szinte periferikus. Az erdélyiséghez való viszony nem vagy csak alig határozza meg az erdélyi magyar és román politikuskok mozgását. A román politikai elitet sokkal inkább megosztja a múlthoz való viszony, a valódi rendszerváltás kérdése, az ország külpolitikai orientációja s még egy sor további kérdés. Az erdélyi magyar politikai elit pedig elsődlegesen a mindenkori román hatalomhoz való viszonyulás mentén oszlik meg. A mindenkori román hatalomhoz, mondom, ugyanis érdekes módon azok, akik 1996-ban a PDSR-vel készültek kormányozni, illetve választási kampányuk egy merőben taktikai kérdésről, a majdani kormányzati szerepvállalásról szólt, anélkül hogy leszögezték vol-

na, mely erővel kívánják összefogni, s akik most is igen permisszívnak látszanak Iliescu pártja irányában, ugyanazok kötötték meg (egyébként puccszerűen, az RMDSZ legitim fórumának utólagos megkérdezésével) a koalíciót a „progresszió” erőivel.⁶

Másik problémám, hogy az erdélyi magyar elit tekintetében Molnár Gusztáv rosszul azonosítja be az antitranszszilvanista felet. Az idézett passzusból is kiderül, hogy szerinte a konzociációs modell ellenfelei az összmagyarságban gondolkodók. Ez megítélésem szerint két hibát is rejt magában. Részint figyelmen kívül hagyja, hogy a sui generis antitranszszilvanista potenciált azok jelentik, akik kényeszeresen Bukarestben gondolkodnak és nem azok, akik „Budapest felé tekintenek”. Az RMDSZ-en belül kialakult egy elit, amely az RMDSZ-t román versenypártként működteti s amelynek a politikai kompetenciára szűkült szemlélete szerint a legfőbb cél a kormányzati hatalomból való részesedés. Ha netalántán – amit egyébként valószínűtlennek tartok – nem jön létre a novemberi választások után az RMDSZ és a PDSR közötti kormányzati megállapodás, akkor annak kizárólag taktikai és nem elvi okai lesznek. E Bukarestben gondolkodó, jobbra önös érdekek által vezérelt politikuskok (a beszámíthatatlan PRM-t kivéve) nem fognak felvállalni olyan programot, amely veszélyezteti a minden irányú nyitottságot és a hatalomból való minél nagyobb részesedést. Másik oldalról pedig az ún. antitranszszilvanista összmagyarságban gondolkodók permisszívek az erdélyiség gondolatával kapcsolatban. Egyébként az összmagyarságban és összrománságban való gondolkodás nem egyenértékű az antitranszszilvanista potenciál szemszögéből. Az összrománságban gondolkodók a fennálló helyzetet, a jelenlegi etatista, centralista államberendezkedést védik. S mindenképp természetesen Bukarest Erdély feletti totális kontrollját. Ráadásul konzervatívizmusuk Erdély kérdésében nem ismert taktikai engedményeket.

Ennek a politikai konglomerátumnak⁷ mesze nem jelentik szimmetrikus megfelelőjét az összmagyar gondolat hívei. Mindeddig egyetlen magyar politikai erő sem tűzte zászlajára a határmódosítás programját és Erdély integrálását egy centralizált magyar nemzetállam keretei közé. Az összmagyar program legfeljebb szemléletileg ütközik a transzszilvanista elképzeléssel. Bár szemléletileg is alig: úgy vélem Molnár Gusztáv sem képzelte

az erdélyi transzszilvanista román szegmenst úgy el, hogy az ahhoz tartozók megszakítják Kárpátokon túli román nemzetársaikkal szerves kapcsolataikat. Nos, e kapcsolatok az erdélyi magyarság és az anyaországi magyarság között, a közel félévszázados kommunista uralom általi erőszakos megszakítás után, egyelőre kialakuló-félben vannak. Ha egyáltalán elképzelhető a valóságban egy önállóbb Erdély, akkor az csakis úgy jöhet létre, hogy benne mind a magyar, mind a román nemzetiség egyfajta dinamikus egyensúlyban fenntartja kulturális, gazdasági és igen: politikai kapcsolatait az Erdélyen kívüli nemzetiségekkel. Molnár Gusztáv figyelmen kívül hagyja, hogy az erdélyi magyarságon belül az erdélyiség gondolatát a politikai szinten éppen azok vállalták fel, akik az összmagyar építkezés hívei: a Reform Tömörülés és Tőkés László tiszteletbeli elnök. Nélkülük a regionalizmus gondolata aligha képezné ma az RMDSZ hivatalos programjának részét. Mi több, az összmagyar program egyik legmarkánsabb megfogalmazója, Borbély Imre úgy véli, hogy Magyarország vízum szempontból külön státust adhatna azoknak, akiknek felmenői az 1867 utáni Magyarországon születtek.⁸ Ez az intézményes megoldás a mindennapok szintjén is éreztetné hatását: az egyes emberek, a politikával jobbra nem vagy alig foglalkozók, lennének rávezetve, hogy végiggondolják az erdélyi történelem utóbbi százötven évét. E megoldás minden bizonnyal növelné a transzszilvanizmus gondolatának társadalmi bázisát.

Molnár Gusztáv vitatott meglátása alighanem szorosan összefügg azzal, hogy a besős rendelkezés, illetve a külön erdélyi magyar társadalom vízióját – miként Makkai Sándor *Magunk revíziója* c. művének interpretálása jelzi⁹ – a nemzeti transzszilvanizmus, a „magyar Erdély” ideológiájának egyik leágazásaként értelmezi. (A „magyar Erdély” ideológiája a nemzeti kizárólagosságot jelenti: „E felfogásban a magyar és a román epitheton az erdélyi provincia állami hovatartozásának megjelölésén túl egy kizárólagos, »csak magyar« vagy »csak román« lényegzet vagy történelmi szubsztanciát is kifejez.”¹⁰) Holott a külön magyar társadalom megteremtése mintegy előfeltétele a konzociációs modell megteremtésének. Magyar részről éppenséggel ennek a külön magyar társadalomnak – a hosszútávú megmaradás zálogának – a létrehozása lehet az egyedüli célja, s egyben a konzociációs modell elfogadásának motivációs bázisa.

Szembe kell nézni a motivációk különbözőségével, azzal, hogy míg az erdélyi román politikai elit elsődlegesen Erdély geopolitikai hovatartozása okán, vagyis „integrációs lokomotív-szerepének”¹¹ kiaknázása a végett támogathatja a Molnár Gusztáv által felvázolt konzociációs modellt, addig az erdélyi magyarság számára az elsődleges szempont a nemzeti azonosságának megőrzését biztosító létkeret megteremtése. Ez pedig sokak szerint inkább elképzelhető az erdélyi románsággal való kiegyezés, mint a bukaresti politizálás gyümölcseként.

¹ Ld. Molnár Gusztáv: *Az erdélyi kérdés*, In: *Magyar Kisebbség*, 1997, 3-4

² Uo. 224.

³ Molnár Gusztáv: *A konzociációs demokrácia esélyei Erdélyben*, *Provincia* 2000, 6.

⁴ Lenne még egy-két vitapont, például a nemzetek Európájának irrealitása vagy az, hogy az integráció első köréhez tartozó államokolyan könnyen és „boldogan” adnák fel „semmit nem érő” szuverenitásukat (Molnár Gusztáv: *Az erdélyi kérdés*, *Magyar Kisebbség*, 217). Erősen vitatható, hogy ez a szuverenitás valóban nem ér-e semmit – hiszen például megvédhet a lokális társadalmakhoz nem kötődő, más kultúrájú s nem egyszer a befogadó állammal szemben ellenérzést tápláló tömegek beözönlésétől –, ezen államok politikai elitjének viszonyulása aszuverenitás feladásához sem ennyire egyöntetű. De e kérdések részletes exponálásártszint szétfeszítené ezen írás kereteit, részint pedig elterelné a figyelmet mondani-valóm lényegéről, az összmagyar gondolat és az erdélyiség viszonyrendszeréről.

⁵ Uo. 2.

⁶ Ld. ToróT. Tibor: *Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselet felé?* In: *Magyar Kisebbség*, 1998, 2.

⁷ Konglomerátumot mondom, hisz e szemléletnem párt-specifikus. Kétségkívül inkább jellemzi a kisebbségellenes retorikát alkalmazó pártokat (PDSR, PRM, PUNR), mint az értelműben Nyugat-orientált politikai erőket, de ez utóbbiak körében sem fogalmazódott meg meg a minél önállóbb Erdély gondolata. Sőt. Gondoljunk csak a Kolozsvári Nyilatkozat túlreagálására.

⁸ Ld. Borbély Imre: *Külhoni magyarok – Egy nemzetpolitikai szükségmegoldás*. In: *Magyar Demokrata*, 2000/37-38-39-40, a hivatkozott gondolat a 4. részben, a 40-es számban olvasható.

⁹ Ld. Molnár Gusztáv: *Oximoron*, *Provincia*, 2000, 4, 12.

¹⁰ Uo.

¹¹ Lásd erről részletesen Molnár Gusztáv már idézett tanulmányát az erdélyi kérdésről.

Folytatás a 7. oldalról

lamenti pártok közül egyik sem vállalta fel a regionalizmus politikáját. Megjegyzném mégis, hogy a PDSR ma a decentralizálás irányába mutató intézkedésekről beszél, a biztonságra és a közrendre vonatkozó bizonyos hatáskörök átutalásáról a Belügyminisztériumtól a megyei tanácsokhoz és, bizonyos idő múltán, a polgármesteri hivatalokhoz. Ha ezek a szándékok a közpolitika szintjén megvalósulnak – ami még nem biztos – a fejlődés figyelemre méltó lesz, különösen, mert egy, a központosítás híveként ismert párt részéről jön.

Átérve a valamennyire is elméleti szintről a gyakorlati szintre, azt hiszem, hogy egy olyan regionális párt létrehozásának kezdeményezése, amely mind politikai-adminisztratív téren, mind az identitásokat illetően következményekkel járna, rövid-, de különösen közép távon jótékony

hatással lehetne a román demokráciára, amennyiben eleget tesz bizonyos feltételeknek. Egy ilyen pártnak nem volna szabad regionális szinten reprodukálnia a kimondottan csak az ellenséges érzésre és a frusztrációra alapozó, kizáró és nem befogadó nacionalizmust. Ebből a szempontból egyetértek a vitában résztvevőknek a *Provincia* régebbi és mostani számában megjelent álláspontjával, a Caius Dobrescuéval vagy a Daniel Vighiéval – hogy másokat ne említsek. Természetesen, minden identitás-kinyilvánítás feltételezi önmagának a *másikkal* szembeni meghatározását, a másságot, a párbeszéd mechanizmusát. Egy erdélyi transzszilvanista párt felépítése az azonosság meghatározását igényli, Erdély sajátos különbözőségének meghatározását. Ennek a különbözőségnek akkor sem kellene ideológiailag tagadnia a térség sokféleségét, amelyről Ovidiu Pecican tesz említést, ha az egyesítő sajá-

tosságokat helyezi előtérbe. Ugyanakkor nem kellene polemikus módon radikalizálni ezt a különbözőséget: az erdélyi román, magyar vagy német önmagát, sajátosságával együtt, a román, magyar vagy német nemzeti közösséghez tartozóként értelmezi. Az azonosságok sokfélék, nem kizárólagosak. Persze, a feladat nem könnyű, a politikai diskurzus nem eléggé az árnyalatokkal, különösen a románok esetében sokkal hatásosabb polemikusan beszélni a „közép-európai” felsőbbrendűségéről, a „Mitikák” és a regáti „balkániak”-hoz képest viszonylag kisebb szegénységéről. De szerintem ennek a politikai eljárásnak vitatható a hatékonysága, a kérdésnek ilyen fajta tárgyalása ellenállást válthat ki azokból, akik a „közponban” a regionalisták tárgyalópartnerei lehetnének, de még azokból is, akik Erdélyben, az időnkénti kitöréseken és frusztrációkon túl, fenn tudnának tartani egy regionális pártot.

Röviden, egy erdélyi transzszilvanista pártnak már a kezdet kezdetén ki kellene jelentenie, hogy nem valami *ellen* építkezik – Bukarest, Budapest, az RMDSZ ellen, még akkor sem, ha nyilvánvaló okokból feszült helyzet alakult ki közte és ezek között a pólusok között –, hanem *valamiért*. Nem a társadalmi dezintegrálódás gyorsításáért, hanem az igazságosabb alapokon fekvő szolidaritás újrafogalmazásáért, értelmet adva ezzel neki. A különböző tartományokban élő románok közötti szolidaritásról van szó, de az erdélyi románok és magyarok közöttiről is. Ennek a pártnak célja a demokrácia meg erősítése lenne Erdélyben és az ország többi részében. Egy önkényeskedő vagy káoszba zuhant Románián belül több hatás körrel rendelkező, demokratikus Erdély létrejötte szerintem nem hihető. A regionalizálást az ország egészének szintjén kell elgondolni, esetleg a tartományok

fejlesztésének 1998-as regionális fejlesztési törvényéből kiindulva. Természetesen, egy erdélyi párt az erdélyi régiókkal foglalkozna, sajátosságaikkal, az erre a térségre jellemző interkulturális jellegzetességekkel – lényeges lenne transzszilvanista jellege is – de legalábbis az első szakaszban nem „erdélyi jogokat” kérne, hanem (gazdasági, társadalmi, művelődési, nevelési stb.) hatásköröket, amelyek révén az erdélyi sajátosság jobban meg tudna nyilatkozni.

Mindazonáltal megvallom, szkeptikus vagyok egy ilyen erdélyi transzszilvanista párt projektjének valószerűségében. A mai román feltételek között nem tűnnek valami nagyra valószínűségűnek az esélyei. De a témának a regionális és transzszilvanista dimenziót kinyilvánító intellektuális megvitatása új hangsúlyokkal gazdagítja a román és a román-magyar nyilvánosságot.